

והכתוב אומר [תהילים צט]: "משה ואהרן כה-ב
בכהניו, ושמואל בקוראי שמו קוראים אל
ה', והוא יענם". שקל הכתוב את שמואל
כמשה ואהרן.

מכאן ששקל הכתוב שלשה "קלי עולם",
גדעון, יפתח ושמשון, כמו שלשה "חמורי
עולם" [צדיקי עולם] — משה, אהרן
ושמואל.⁽⁴⁴⁾

לומר לך:

ירובעל [גדעון] בדורו — כמשה בדורו.

בדן [שמשון] בדורו — כאהרן בדורו.

יפתח בדורו — כשמואל בדורו.

ללמדך, שאפילו מי שהוא קל שבקלין,
ונתמנה פרנס על הצבור — הרי הוא מעתה
כאביר שבאבירים.

והכתוב אומר [דברים יז]: "ובאת אל
הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים
ההם, ודרשת והגידו לך את דבר המשפט"

ויש לשאול: מדוע הוזכר בפסוק: "השופט
אשר יהיה בימים ההם"?

וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין
שלא היה בימיו?

הא, בא הכתוב ללמדך, שאין לך לילך
[לחפש] אלא אצל שופט שבימיו.⁽⁴⁵⁾

שיענו לו: שמה חשובים הם כשלשה מן
הדיינים שלא הוזכרו שמותיהם.

וראיה לדבר, שהרי הכתוב אומר:

"ויאמר שמואל אל העם: ה', אשר עשה לכם
ניסים, את משה ואת אהרן [על ידי משה
ואהרן]".

ואומר הכתוב בהמשכו של אותו ענין:

"וישלח ה' את ירובעל, ואת בדן, את יפתח,
ואת שמואל [שמואל אמר זאת על עצמו]".

הרי שהמקרא מונה ששה זקנים, את ירובעל,
בדן, יפתח, יחד עם משה אהרן ושמואל.

ומי הם ירובעל ובדן ויפתח שהוזכרו במקרא
הזה?

ירובעל — זה השופט גדעון.

ולמה נקרא שמו ירובעל? מפני שעשה
מריבה עם הבעל. שניתן את מזבח הבעל,
כמבואר בשופטים [ו, כח לב],

בדן — זה שמשון.

ולמה נקרא שמו בדן? דאתי [שבא] מדן.

יפתח — כמשמעו.

ושלשת אלו, הוזכרו עם משה, אהרן
ושמואל.

מוכח ששמואל נחשב מחמורי עולם שהרי
הכתוב השווהו למשה ואהרן. על פי הריטב"א.

45. הברייתא לא מסתפקת בראיה הקודמת [מכך
ששקל הכתוב שלשה קלי עולם עם שלשה
חמורי עולם] מפני שאפשר לטעון שהפסוק

של רבן גמליאל קיים. שהרי נאמר "אתם"
ואפילו מוטעין. [ועל זה אמר לור בי יהושע
להלן: "עקיבא נחמתני" ריטב"א.

44. בפסוק הראשון שקל הכתוב את שלשת קלי
עולם עם שלשת חמורי עולם. ומהפסוק השני

ואומר [קהלת ז]: "אל תאמר: מה היה, שהימים הראשונים היו טובים מאלה! כי לא מחכמה שאלת על זה".

שלא תאמר: לפי שהדורות הראשונים היו טובים וצדיקים מהדורות האחרונים, לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה!

מכאן, שאי אפשר שיהיו הדורות האחרונים גדולים כראשונים.⁽⁴⁶⁾

שנינו במשנה: **נטל רבי יהושע מקלו ומעותיו בידו וכו'.**

תנו רבנן:

כיון שראה אותו רבן גמליאל, עמד מכסאו, ונשקו על ראשו.

אמר לו: **שלום עליך "רבי" ו"תלמידי".**

"רבי" — שלמדתני תורה ברכיב.

ו"תלמידי" — שאני גוזר עליך גזירה, ואתה מקיימת, בתלמידי.

אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים!

קל וחומר שקטנים נשמעים לגדולים. והניחה הגמרא שמקל וחומר יש לומר "אשרי הדור שהקטנים נשמעים לגדולים".⁽⁴⁷⁾

ולכן תמהינן: וכי נכון לומר שרק ענין של מעלה הוא, הנלמד בקל וחומר, שאשרי הדור הזה שקטנים נשמעים בו לגדולים?

והלא **חיובא הוא!** חובה גמורה היא לקטנים להשמע לגדולים, ואין זה ענין של מעלה, עד שיאמרו על הדור הזה "אשרי הדור".

ומתריצין: **אלא, כך אמר רבן גמליאל: מתוך שהגדולים נשמעים לקטנים — נושאים קטנים קל וחומר בעצמן, שעליהם לקיים את חיובן.**⁽⁴⁸⁾

הדרן עלך אם אינן מכירין

פרק ראוהו בית דין

הפרק שלפנינו עוסק ברובו בדיני שופר, אך המשנה הראשונה עדיין עוסקת בהלכות קדוש החדש:

"בימים ההם" [דהיינו בדורות המאוחרים למשה] לא יתכן שיהיה שופט גדול כמותם. ובהכרח כוונת הפסוק אף לשופטים הקטנים מאלדד ומידד.

ותוספות פירשו בדרך אחרת עיין שם. ועיין ריטב"א.

47. ריטב"א.

48. על פי ריטב"א.

מדבר רק בנביאים ומלכים אבל לא בסנהדרין. לפיכך הברייתא הוסיפה אף את הראיה הזאת. ריטב"א.

46. כך פירש רש"י.

ונראה שלדבריו כוונת הברייתא להוכיח שלא יתכן שהדורות האחרונים יהיו כראשונים, ומכאן שכשהפסוק אומר "ובאת אל הכהנים. הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם". כוונתו אף לשופט שאינו גדול כאלדד ומידד, שהרי בהכרח

מתניתין:

ובגמרא יתבאר טעם הדבר.

ואם ראוהו שלשה בלבד, והן בית דין — יעמדו השנים [מתוך השלשה] לעדות, ויושיבו שני דיינים מחבריהם שאינם מבית הדין, אצל היחיד, ויהיו בסך הכל שלשה דיינים.

ועידו השנים בפניהם, ויאמרו "מקודש מקודש".

ומדוע הוצרכו להוסיף שני דיינים אל היחיד?

מפני שאין היחיד נאמן על ידי עצמו לומר מקודש.

גמרא:

שנינו במשנה: ראוהו בית דין וכל ישראל,

ראוהו בית דין וכל ישראל⁽¹⁾ את חידוש הלבנה, ביום השלשים.

או שראוהו שני עדים, ונחקרו העדים בבית דין ונמצאו עדי אמת.

ולא הספיקו בית דין לומר "מקודש" עד שחשיכה, ושקעה החמה, והגיע ליל השלושים ואחד — הרי חודש זה מעובר⁽²⁾, בן שלשים יום. ויהיה ראש חודש רק למחרתו, ביום השלשים ואחד.

ראוהו בית דין בלבד, ואין עדים אחרים בדבר. הרי אף על פי שכל הדיינים ראוהו, בכל זאת — יעמדו שנים מתוך הדיינים, ויעידו בפניהם של שאר הדיינים, ויאמרו "מקודש" "מקודש".

ומדובר כאן שיש שלשה דיינים, מלבד השניים המעידים.⁽³⁾

ומונין [את כל הימים] לאותו החדש מיום שלשים, הואיל ונראה הירח בלילו". עד כאן לשונו.

והריטב"א תמה על דברי הרמב"ם ממשנתנו, ששנינו אם בית דין וכל ישראל ראו את חידוש הלבנה ביום השלשים ולא הספיקו לומר מקודש הרי זה מעובר. ואף הרמב"ם עצמו הביא את משנתנו להלכה [בפרק ב הלכה ח].

3. ופירשו תוספות, שמדובר כאן בבית דין של עשרים ושלשה [דהיינו "סנהדרין קטנה" שבכוחה לדון דיני נפשות]. ולכן יכולים שנים לפרוש מן הסנהדרין ולהעיד בפני חבריהם, כי עדיין יש שם עוד שלשה דיינים, שהם בית דין לדיני ממונות. וקידוש החדש הוקש לדיני

1. אין הכוונה שכל ישראל ממש ראוהו, אלא זו גוזמא בעלמא, וכוונת המשנה לומר שראוהו קהל גדול מישראל והתפרסם הדבר. ריטב"א.

2. כתב הרמב"ם [קידוש החדש ג טו]: בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים, והשכימו בנשף [והקדימו בלילה] ועברו את החדש. ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים [ממרחקים], והעידו שראו את החדש בזמנו שהוא ליל שלשים, ואפילו באו בסוף החדש.

[בית דין] מאיימין עליהן איום גדול ומטריחין עליהן. ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חדש זה, הואיל ויצא שמו "מעובר". ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת [העדות] מכוונת, והרי העדים אנשים ידועים ונבונים, ונחקרה העדות כראוי, מקדשין אותה [למפרע מיום השלשים].

ומתצינן: **הכי קאמר**, כך התכוין התנא לומר: "ראוהו בית דין וכל ישראל".

אי נמי, או שלא ראוהו בית דין אלא עדים, ונחקרו העדים, ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה — **הרי זה מעובר**.

ותמהינן: **וכיון דתנא**, היות ושנינו כי כאשר ראוהו בית דין וכל ישראל, אם לא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה, הרי זה מעובר — **למה לי למיתנייה את חקירת העדים כלל!**?

למה הוצרך התנא להשמיע שאף כשנחקרו העדים הדין כך?

והרי קל וחומר הוא: אם כאשר ראוהו כל ישראל והדבר התפרסם, אין אומרים מקודש אלא ביום, ולא כשחשיכה, כל שכן כשרק נחקרו העדים⁽⁴⁾ וחשכה, שאין מקדשים אלא ביום!

ומתצינן: **איצטריך** להשמיענו גם בנחקה עדותם וחשכה, שאין מקדשים.

כי **סלקא דעתך אמינא**, היה עולה על דעתך לומר, שתיחוי חקירת העדים כתחילת דין, ואמירת "מקודש" "מקודש" כגמר דין.

והואיל ותחילת הדין היתה ביום לא יעברו את החודש, אלא יגמרו את הדין בלילה, ולקדשי בליליא. יקדשו את ראש חדש בלילה, ויאמרו שהוא מקודש למפרע ביום השלשים, ועל פי חשבון זה יקבעו את

ולא הספיקו לומר מקודש עד שחשיכה, הרי זה מעובר.

ומקשינן: **למה לי למיתנא "ראוהו בית דין וכל ישראל"**? מדוע המשנה הוסיפה שראוהו כל ישראל? הרי כבר ראוהו בית דין, ויכלו לקדש את החדש אף בלא ראיית כל ישראל!

ומתצינן: **איצטריך** התנא הוצרך להוסיף זאת, משום **דסלקא דעתך אמינא** [היה עולה בדעתך לומר] שכאשר ראוהו אף כל ישראל משתנה הדין.

כי **הואיל וראוהו בית דין וכל ישראל** — **איפרסמא לה**, ולא **ליעברוה!** התפרסם שהירח נראה ביום שלשים, וראוי שיתקדש החדש מכח הפרסום הזה, ולא יעברוהו.

לכן **קא משמע לן**, השמיענו התנא, כי מאחר ולא אמרו בית דין "מקודש" אין הוא מתקדש, אלא מעברים את החדש.

שנינו בהמשך המשנה: [ראוהו בית דין וכל ישראל] נחקרו העדים.

והגמרא הניחה שהכל ענין אחד הוא. וכוונת המשנה לומר שראוהו כל ישראל, ואף העידו עדים לפני בית דין, ונחקה עדותן.

ומקשינן: **וכיון דתנא ליה**, מאחר ששנינו "ראוהו בית דין וכל ישראל". אם כן, "נחקרו העדים" — **למה לי?** מדוע הוצרכו לחקור את העדים? והרי ידוע לכל שעדותם נכונה!

שכתב: "ראוהו בית דין בלבד. פירושו: סנהדרין".
4. ריטב"א.

ממונות שנאמר על קידוש החדש "כי חק לישראל הוא 'משפט' לאלהי יעקב", וכמבואר בגמרא להלן תוספות. וכן נראה מהריטב"א

המועדות.

מידי דהוה אדיני ממונות, כשם שכך נוהג
הדין בדיני ממונות, וכדלהלן:

דתנן [סנהדרין לב א] בענין דיני ממונות:

דיני ממונות דנין ביום, וכיון שהתחילו לדון
ביום — גומרין אותם אפילו בלילה.

ולכן היה מקום לומר כי הכא נמי מקדשין
בליליא. שגם לענין קידוש החדש, כאשר
נחקרה העדות ביום, יהיו מקדשים את
החדש בלילה, למפרע.

קא משמע לן, השמיענו התנא שאין בית דין
אומרים "מקודש" בלילה.

ומקשינן: מדוע אין בית דין מקדשין את
החדש בלילה?

ואימא הכי נמי, שאכן קידוש החדש יהיה
שוה לדיני ממונות!

ומתריצין: אמר קרא [תהילים פא]: "כי חק
לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב".

ופסוק זה נדרש לעיל [ח ב] על קדוש
החדש.

אימת הוי "חק", אימתי קידוש החדש נקרא
"חק"?

רק בגמר דין!

וקא קרי ליה רחמנא "משפט", דהיינו תחילת
דין.

ללמדך: מה "משפט" הוא רק ביום, אף הכא
נמי, גמר דין של קידוש החדש, אינו נעשה
אלא ביום!

שנינו במשנה: ראוהו בית דין בלבד, אף על
פי שכל הדיינים ראוהו, בכל זאת יעמדו
שנים מתוך הדיינים ויעידו בפניהם של שאר
הדיינים.

ומקשינן: ואמאי, למה יעמדו שנים ויעידו?
הלא כולם ראוהו, ויקדוהו כולם על סמך
ראיתם!

שהרי לא יתכן שתהא שמיעה שבית דין
שומעים עדות מאחרים יותר גדולה [חשובה]
מראייה שהם ראו בעצמם.

שהרי בענין קידוש החדש לא נאמר בתורה
שצריך עדות, אלא נאמר "החדש הזה"
[שמות יב], ודרשינן [לעיל כ א] "כזה ראה
— וקדש" (5)!

5. כך פירש רש"י.

ודייקו הראשונים מדבריו שדוקא לענין
קידוש החדש אין צריך עדות, ובית דין יכולים
לקדש על פי הראיה. אבל בדיני ממונות ודיני
נפשות צריך עדות. ובית דין אינם יכולים לפסוק
על פי ראיתם. וכן הביא הריטב"א בשם
הראב"ד [ובהערות המהדיר כתב שהוא הר"א
אב בית דין].

אך תוספות מוכיחים שאפילו בדיני נפשות,

בית דין יכולים לפסוק על פי הראיה. והריטב"א
כתב כך לענין דיני ממונות. והרשב"א והר"ן
כתבו שבדיני ממונות, לדברי הכל בית דין
יכולים לפסוק בדיני ממונות על פי ראיתם.

ובדיני נפשות נחלקו רבי טרפון ורבי עקיבא
להלן בגמרא. וכן מוכח מדברי הריטב"א להלן
כו א ד"ה והא דדחינן דע"כ. [וע"ש בשם בעל
המאור].

[הריטב"א כתב שאפשר ליישב את דברי

ומשנינו: **אמר רבי זירא**: המדובר במשנתנו הוא בכגון **שראוהו בית דין בלילה**, ואין מקדשים את החדש בלילה.

ולמחרת, בשעה שהם באים לקדש את החדש, אינם רואים אז את הלבנה. הלכך הם זקוקים שיעידו בפניהם.⁽⁶⁾

שנינו במשנה: **ראוהו שלשה בלבד והן בית** הדין כולו — **יעמדו שנים** מן הדיינים ויעידו. **ויושיבו מחבריהם** דיינים אחרים **אצל היחיד**. וכו'.

ותמהינן: **ואמאי**? מדוע צריכים שנים לעמוד ולהעיד?

הכי נמי, נימא, אף כאן נאמר שיקדשוהו כולם בראיתם. שהרי **לא יתכן שתהא שמייעה** של העדים, **גדולה מראייה** שראו בית דין עצמם!

ותמהינן: **ואמאי**? מדוע צריכים שנים לעמוד ולהעיד?

רש"י כאן שאף הוא מודה שאפשר לפסוק בדיני ממונות על פי הראייה. עיין שם. ובהערות המהדיר הערה 39]. וראה להלן הערה 8. [ועיין פני יהושע, טורי אבן, וערוך לנר]. ובטוש"ע [חושן משפט ו ח] פסקו בענין דיני ממונות, שבית דין יכולים לפסוק על פי ראייתם.

6. א. כתבו התוספות: אין הדיינים יכולים לקדש על פי ראייה בלילה. מפני שהראיה היא כקבלת עדות. ואין בית דין מקבלים עדות בלילה. ולכן גם אינם יכולים לפסוק על פי הראייה שראו בלילה.

ודבריהם מבוארים על פי דברי הרשב"א כאן שכתב שביום אין הם יכולים להעיד על פי ראייתם [שהרי אין הראיה מתקבלת בלילה]. אלא על פי ידיעתם, והידיעה שהם יודעים היום הרי היא כעדות, כאילו הם מעידים לעצמם שכן

ראו בלילה. והרשב"ם במסכת בבא בתרא [קיד א ד"ה אפילו] כתב שמאחר שבליילה אין הם יכולים לדון, אם כן אין ראייתם ראיה דיינים אלא ראיה עדים. ואין עד המעיד בדבר נעשה דיין. וכעין זה כתוב בריטב"א. וכולם התכוונו לדבר אחד.

ב. הטעם לכך שעד המעיד בדבר אינו נעשה דיין: הרשב"ם [ב"ב שם] כתב: משום שנאמר "ועמדו שני האנשים לפני ה'". ו"שני האנשים" אלו העדים, כמבואר במסכת שבועות [ל א]. "לפני ה'" היינו לפני בית דין. מכאן שצריך שהעדים יעידו לפני הדיינים, והעדים הללו אינם יושבים וחוזרים ודנים.

ותוספות שם הביאו טעם נוסף, משום שצריך שהעדות תהיה "עדות שאתה יכול להזימה". ואם הדיינים עצמם יהיו העדים, הם לא יקבלו עדות להזים את עצמם.

דכתיב [שמות יב]: **"ויואמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החדש הזה לכם" —** עדות זו תהא מסורה לכם, שתהיו אתם הדיינים בדבר, ותקדשו את החודש.

והיות שאין עושים בית דין שקול, כדי שאם יתחלקו הדיינים בדעותיהם לא יהיה מצב שכל צד שקול לחבירו, לפיכך מוסיפים עליהם עוד דין אחד, והרי הם שלושה. [תוספות, ריטב"א].

ומשנתנו, שאמרה כי הדיינים שראו את חידוש הלבנה יכולים לקדש את החדש, באה **למימרא** [לומר] **"עד נעשה דין"**. שאף מי שראה עדות בדבר, ויכול להעיד על כך, הרי הוא כשר להיות דין באותו נידון.

שהרי כל הדיינים ראו את חידוש הלבנה. ובכל זאת מקצתם נעשים דיינים ואומרים **"מקודש"**.⁽⁷⁾

והוינן בה: **לימא**, האם ניתן לומר **שמתניתין** משנתנו היא **דלא כדעת רבי עקיבא**, דלהלן?

דתניא: סנהדרין שראו אדם אחד שהרג את הנפש.

דסלקא דעתך אמינא, שהיה עולה על דעתך לומר: **הואיל ותניא: דיני ממונות בשלשה** דיינים, **ואם היה דין מומחה**, מנוסה וחכמתו ידועה **לרבים** [נמוק"י תחילת סנהדרין בשם העיטור], הרי הוא **דן אפילו ביחיד**.

הלכך **הבא נמי**, אף כאן בענין קידוש החדש, אם היה מומחה, **ניקדשיה** לחודש **ביחיד** מומחה.

לכן, **קא משמע לן**, השמיענו התנא, שיחיד מומחה אינו מספיק לקידוש החודש.

ומקשינן: מדוע באמת יחיד מומחה אינו מספיק לקידוש החדש?

ואימא הבא נמי, שיחיד מומחה מקדש את החוד ביחיד, כשם שהוא דן דיני ממונות ביחיד!

ומתריצין: **אין לך מומחה הידוע לרבים בישראל יותר ממשא רבינו**.

ובכל זאת **קאמר ליה הקב"ה**: אל תקדש את החדש **עד דאיכא אהרן בהרדך**, עד שאהרן יהיה עמך.

7. כאן מדובר בעד הראוי להעיד. ואינו מעיד ממש, אבל עד שמעיד ממש לדברי הכל אינו נעשה דין, כמבואר בבבא בתרא [קיג ב, קיד א] וברשב"ם שם. וכן מוכח בגמרא לעיל, דאמרינן שאם ראוהו בית דין בלילה, אין די בראייתם אלא צריך שיעמדו שנים ויעידו בפני חבריהם. וכן כתב הריטב"א.

[ודעת הרשב"ם בבא בתרא קיג ב ד"ה ג'] שנכנסו, שאף מי שראה עדות ביום, אם התכוין להעיד, הרי הוא עד ואינו נעשה דין, ולעיל שהגמרא אומרת שהדיינים יכולים לקדש את

ג. דעת הרשב"ם שבית דין מקבלים עדות בלילה. ושלא כדברי תוספות הנ"ל. וכתב שדוקא אם קיבלו עדות בשמיעה הרי הם בכלל דיינים, אבל אם ראו את הדבר אינם בכלל דיינים מפני שאין דנים בלילה. [ולכן כאשר הדיינים ראו את חידוש הלבנה בלילה. הם נעשים עדים. ואינם יכולים לרדן ביום על פי עדותם].

ד. עוד כתב הרשב"ם: אם העדים ראו עדות ביום, ודאי שהם יכולים להעיד אף ביום אחר. כיון שראייתם היתה ראית דיינים. ואין חילוק בין אם ידונו בו ביום, לבין אם ידונו ביום אחר.